

”KOOMISTA LASTEN KIELTÄ”
Jyväskyläläisten ja tarttolaisten opiskelijoiden asenteista
sukukieleen

Jaakko Junttila
Jyväskylän yliopisto

Lähivertailuja 17.
Toimittaneet Annekatrin Kaivapalu, Külvi Pruuli.
Jyväskylä Studies in Humanities, 53.
Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2006, pp. 135–154.
ISBN 951-39-2450-5
ISSN 1459-4323

1 Taustaa

Lähes jokainen suomalainen on kuullut tai nähnyt kirjoitettuna viron kieltä. Kiinnostus tuota läheistä kielisukulaista kohtaan on lisääntynyt huomattavasti viime vuosina. Viron nopea yhteiskunnallinen ja teknologinen kehitys on lähentänyt Suomen ja Viron oloja ja tuo Viron yhä useammin esille suomalaisissa tiedotusvälineissä. Kauppasuhteita luodaan koko ajan lisää, ja Viron liittyminen Euroopan unioniin on lisännyt maan ja sen kielen kansainvälistä merkitystä entisestään. Matkailu Viroon yleistyi nopeasti Neuvostoliiton hajottua, ja viimeistään Tallinnassa matkailija saa kosketuksen viron kieleen.

Suomen ja Viron välillä on ollut ahkeraa yhteistyötä. Kulttuurin ja taiteen alalla on ollut voimakasta ja molemminpuolista kiinnostusta. Jo 1800-luvulta lähtien useat suomalaiset kirjailijat ovat tutustuneet virolaisiin kollegoihinsa ja tehneet ahkeraa yhteistyötä muun muassa kääntämällä virolaisia teoksia ja tekemällä Viroa näkyvämmäksi Suomessa. (Kulttuurisesta yhteistyöstä mm. Kuldsepp 1986; Ilomäki 2003.) Myös tieteessä yhteistyötä on tehty paljon, ja virolaiset ovat usein ottaneet Suomen kehityksensä määränpääksi ja ohjenuoraksi. Virolaisiin on Suomessa suhtauduttu veljeskansana, jolla on historiallisia ja kielellisiä yhteyksiä Suomeen ja suomalaisiin. Tosin nykyään vanhahtavaa heimoveljeyden käsitettä käytetään esimerkiksi sanomalehdissä enää lähinnä ironista sävyä tavoiteltaessa.

Suomen ja Viron erilainen historiallinen kehitys on luonut kansojen välille jännitteen, joka ilmenee asenteina niin kieltä kuin sen käyttäjiä kohtaan. Suomi ja suomalaiset ovat vuosikymmeniä suhtautuneet Viroon ja virolaisiin kuin pikkuveljeen, joka tarvitsee neuvomista ja kaitsemista (Lehtonen 1993: 17). Virolaiset taas ovat suhtautuneet suomalaisiin hieman alemmuudentuntoisesti, eikä asennoituminen ole vielääkään neutraalia. Pikkuveliasenne elää yhä, vaikka ei enää kovin voimakkaana (Torvi 2003: 8–9; Kuusisto 2000).

Käsittääkseni yleinen asenne Viroon ja virolaisiin on myötämielinen, ja mitä enemmän yhtymäkohtia syntyy ja ennakkoluulot hälvänevät, sitä enemmän uskon asenteiden muuttuvan positiiviseen suuntaan (Kuusisto 2000; Saar 1999). Virolaisten asenteita tutkiessa voi törmätä päinvastaisiinkin tuloksiin. Suomalainen viinaturismi on luonut vinoutunutta kuvaa, ja suomalaisten rankka al-

koholinkäyttö Viron-matkoilla näkyy varmasti negatiivisina affekteina ainakin Tallinnassa asuvien virolaisten asenteissa. Virossa suomalaisia saatetaan pitää röyhkeinä ja ylemmydentuntoisina. (Vrt. Saar 1999.)

Koska viro ja suomi ovat läheisiä sukukieliä, kuulostaa viro suomalaisesta erilaiselta kuin jokin muu vieras kieli. Se on tuttua, mutta siitä ei kuitenkaan saa selvää. Kirjoitettua viroa suomalainen ymmärtäneekin jonkin verran, kuitenkin vasta pohdinnan jälkeen. Viroa kuullessaan suomalaisilla herää yleensä jotain tuntemuksia, joiden pohjalta asenteet rakentuvat. Mielestäni onkin aiheellista kysyä, mitä suomalaiset todella viron kielestä ajattelevat, mihin sitä kuunnellessa kiinnitetään huomiota ja miten suomalaiset viron kieleen ja sen puhujiin suhtautuvat.

Perusoletuksena voitaneen pitää usein esille tulevaa koomisuutta (Laalo 1992: 16–19). Koomisuuden tai hauskuuden puolesta puhuvat myös matkinnat, joihin törmää Suomessa hyvin usein (Punntila 1998: 94). Television sketsiviihdeohjelmat – tai vaikkapa hääpuheiden kääntäminen näennäiselle viron kielelle – ovat selvä osoitus huumorin tavoittelusta viron kielen avulla. Myös eräänlainen ärsyttävyyden tunne on mahdollinen, koska viron kieli saattaa kuulostaa tutulta, mutta sitä ei lopulta kuitenkaan ymmärrä lainkaan. Toisaalta olen törmännyt Virossakin satunnaisesti matkintoihin, mutta ne kohdistuvat yleensä enemmän suomalaisiin ihmisiin ja suomalaiseen kansalliseen stereotyyppiin kuin kielen synnyttämiin tuntemuksiin.

Kokemusteni mukaan virolaisten kielellisissä asenteissa on samoja elementtejä kuin suomalaisilla. Myös virolaisista suomi kuulostaa joskus koomiselta, vaikka Virossa ei varsinaista matkimisperinnettä olekaan. Eräs virolainen tuttavani kertoi nauraneensa suomalaiselle elokuvalle, jossa puhuttiin *pussaamisesta*. Virossa verbi *pussutama* kun on puhekieltä ja tarkoittaa 'piereskellä'.

2 Kielellinen asenne

Perinteisessä sosiaalipsykologiassa asenteella on ollut hyvin monia määritelmiä. Yleensä asenne määritellään valmiudeksi tai alttiudeksi suhtautua johonkin kohteeseen myönteisesti tai kielteisesti. Kohteena voi olla lähes mikä tahansa, esimerkiksi henkilö, ihmisryhmä, tapahtuma, tilanne, asia, kieli tai sen variantti tms. (Deprez & Persoons 1987: 125; Mielikäinen & Palander 2002: 88–91). Asenne ei siis itsessään ole käyttäytymistä vaan pikemminkin edellytys tai mahdollisuus käyttäytyä tai reagoida tietyllä tavalla. Tätä määritelmää kutsutaan mentalistiseksi, koska siinä asenne käsitetään eräänlaiseksi mentaaliseksi tilaksi.

Perinteistä, mentalistista tutkimussuuntaa on 1980-luvulta asti kritisoitu niin sanotun konstruktivistisen tutkimuksen suunnalta. Konstruktivistista tutkimusta ovat tehneet diskurssitutkijat, joiden mukaan asenteet ovat luonteeltaan sosiaalisia, ja niitä rakennetaan kielenkäyttötilanteessa (Pälli 127–128). Ne eivät siis synny henkilöiden ajattelun representaationa vaan päinvastoin (Billig 1991: 15).

Kielitieteessä asenne on käsitetty yleensä melko väljästi, ja sitä on tutkittu muun muassa tarkastelemalla kielen valintaa monikielisissä yhteisöissä, murrevaihteluja ja tilanteista ja sosiaalista vaihtelua. Yksinkertaistaen kielellinen asenne on kielen varianttien ja varieteettien sosiaalista arviointia (Pälli 1999: 123). Fasoldin (1987: 148) mukaan asenne on sosiolingvistiikassa määritetty useilla eri tavoilla. Joissain tutkimuksissa kielellinen asenne rajataan koskemaan vain kieltä itseään ja joissain asenne ulottuu koskemaan myös kieltä tai murretta puhuvaa yksilöä. Asenne voi myös ulottua laajemmin koko kielelliseen käyttäytymiseen.

Asenteiden rakennetta, alkuperää ja funktioita on pohdittu ja tutkittu paljon. Yleinen tapa on jakaa asenne kolmeen eri komponenttiin, joita ovat kognitiivinen, evaluatiivinen ja konatiivinen komponentti. Kognitiivinen komponentti koskee tietoa ja käsityksiä, joita ihmisillä on eri kielimuodoista, kielen jakautumisesta murteisiin ja eri kielenpiirteistä. Jotta voimme reagoida kohteeseen negatiivisesti tai positiivisesti, meillä täytyy olla tieto tai uskomus kohteesta. Uskomukset voivat myös pohjautua eri asioihin, kuten suoriin havaintoihin kohteesta tai auktoriteetteihin. (Deprez & Persoons 1987: 125–126.)

Asenteen evaluoiva komponentti on kyseessä, kun kielenkäyttäjä arvioi kielimuotoa esteettisesti, esimerkiksi käsittelee kielen miellyttävyyttä tai kau neutta. Jos kognitiivinen komponentti laukaisee kielenkäyttäjässä emotion, puhutaan evaluatiivisen komponentin rinnalla usein myös affektiivisesta komponentista. Useat tutkijat pitävät evaluoivaa komponenttia asenteen keskeisenä ulottuvuutena. Konatiivinen komponentti on toiminnallinen eli käsittää sen, miten kielenkäyttäjä reagoi edellisten komponenttien seurauksena syntyneeseen asenteeseen. Konatiivinen komponentti sisältää siis sen tiedon, miten kielenkäyttäjä muuttaa omaa kielenkäyttöään, mitä variantteja hän karttaa ja mitä tavoittelee. (Deprez-Persoons 1987: 125–126.)

Kun tutkijat ovat kiinnittäneet huomionsa asenteisiin, on vähemmälle huomiolle diskurssintutkijoiden mukaan jäänyt se, mitä ihmiset tekevät ilmaisessaan mielipiteitään (Pälli 1999: 127). Asennetta voidaan kuvata monella tavalla, mutta oleellista on tutkia kielellistä ilmaisua, ja asenteen kuvauksen eroja ja yhtäläisyyksiä. Diskurssintutkijat eivät myöskään käsitä asenteita niin stabiileiksi kuin aikaisemmin. Kun asenne on luonteeltaan sosiaalinen ja osa kielenkäyttöä, se riippuu myös tilanteesta ja vaihtelee sen mukaan. (Kalaja & Hyrksedt 2000: 373–374.)

Itse käsitän asenteen hyvin väljästi. Kielellinen asenne voi tarkoittaa henkilön ilmi tuotua mielipidettä kohdekielestä tai suhtautumista kieleen ja sen puhujiin. Näkemykseni asenteesta on osittain mentalistinen. Vaikka ihmisen kognitioon on vaikea päästä käsiksi, ei ihmisen tunteiden ja vakaumusten vaikutusta asenteisiin välttämättä tarvitse täysin hylätä. Voidaan ajatella, että asenteet rakentuvat diskurssissa siten, että yksi ilmi tuotuihin asenteisiin vaikuttava tekijä on puhujan kognitio. Ajatus sosiaalisesta kognitiosta myös helpottaa ongelmaa. Sen mukaan yksilön tunteet ja vakaumukset ovat sosiaalisesti tuotettuja. Tästä seuraa, että vaikka asenteita osin sääteleekin yksilön kognitio, ovat ne

kuitenkin pääasiassa kielellistä ja sosiaalista toimintaa. (Verkuyten, de Jong & Masson 1994: 278–279; Pälli 1999: 129.)

3 Tutkimuksen tavoitteet, aineisto ja menetelmät

Artikkelissani esittelen tuloksia asennetutkimuksesta, jonka tein vuosina 2004–2005. Tutkimus on samalla suomen kielen pro gradu -työni, ja sen tavoitteena on selvittää jyvaskyläläisten yliopisto-opiskelijoiden viron kieleen kohdistuvia ja tarttolaisten suomen kieleen kohdistuvia mielipiteitä sekä kielen esteettistä evaluointia. Eräs keskeisistä kysymyksistä on, kuinka usein eri ryhmät kohdekieleen¹ törmäävät ja mitkä ovat tärkeimmät kontaktikanavat. Tutkin myös kielen perehtymättömien yliopisto-opiskelijoiden tapaa kuvailla sukukieltä ja sen piirteitä. Lähestyn tätä kysymystä epäsuorasti tarkastelemalla kieltä, jota informantit käyttävät oman ja kohdekielen merkittävimpien erojen määrittelemiseen. Selvitän myös, miten läheiseksi vastaajat kokevat suomen tai viron kielen.

Kohderyhmääni valitsin 36 Jyvaskylän yliopistossa opiskelevaa ja 36 Tarton yliopistossa opiskelevaa nuorta, joista puolet oli naisia ja puolet miehiä. Valitsin vastaajat satunnaisesti, mutta kuitenkin siten, että jätin humanististen alojen opiskelijat kyselyn ulkopuolelle. Vastaajien keski-ikä oli noin 21 vuotta, ja heidän ikänsä vaihtelivat 18 ja 30 ikävuoden välillä. Kyselyni tein ensin Suomessa kahdessa osassa syksyllä 2003 ja 2004. Virossa tein kyselyni syksyn 2004 aikana.

Valitsin tutkimukseeni Tarton ja Jyvaskylän kaupungit, koska ne muistuttavat toisiaan melko paljon. Molemmat ovat perinteisiä yliopistokaupunkeja, joissa ikärakenne on painottunut nuoriin, noin 20–30-vuotiaisiin ihmisiin. Molemmat kaupungit sijaitsevat sisämaassa, ja niiden asukasluku on lähes sama. Kumpikaan ei myöskään ole maansa pääkaupunki. Näissä kaupungeissa kerätyt aineistot ovat mahdollisimman vertailukelpoisia.

Valitsin menetelmäkseni kyselytutkimuksen. Kyselylomake on tiedonkeruumenetelmänä suora ja nopea, ja sillä saa helposti kerättyä laajankin aineiston. Kyselylomaketta on kritisoitu muun muassa siksi, että se ohjailee vastaajaa liikaa. Jo koostamalla kirjallisen lomakkeen tutkija vaikuttaa tuleviin tuloksiinsa, ja tutkimus saa subjektiivisen luonteen (Paavola 1987: 5; Ehala 2004: 2119). En kuitenkaan edes pyri selvittämään näennäisesti olemassa olevia asenteita ja mielipiteitä, vaan suhtaudun kyselylomakkeeseen kuin tutkijan ja vastaajan väliseen sosiaaliseen kanssakäymiseen, jossa asenteet ja mielipiteet tuotetaan yhdessä tilannesidonnaisesti. Tulosten tarkastelukin saa siten vahvasti kvalitatiivisen luonteen, eikä asenteita ja mielipiteitä tarvitse yrittääkään hallita las-kennallisesti.

Käytin lomakkeessani sekä avoimia että vaihtoehtokysymyksiä kysymyksen luonteen mukaan. Alussa kartoitin vastaajien kontakteja kohdekieleen sekä

¹ Käytän artikkelissa käsitettä kohdekieli, joka jyvaskyläläisillä henkilöillä tarkoittaa viron kieltä ja tarttolaisilla henkilöillä suomen kieltä.

kontaktitiheyttä. Kysyin, kuinka usein vastaajat kohdekieleen törmäävät ja missä he ovat kohdekieleen törmänneet. Tarjosin vastaajille vaihtoehtoja, joista he saivat valita parhaiten itselleen sopivat. Seuraavaksi lähestyin kysymystä suomen ja viron kielen läheisyydestä. Kysyin, kuinka läheisinä vastaajat kieliä pitävät. Tämän jälkeen he saivat avoimessa kysymyksessä kertoa, mikä on heidän mielestään merkittävin ero suomen ja viron kielen välillä.

Varsinaista kohdekielen evaluoivaa määrittämistä lähestyin vasta kyselylomakkeen lopussa. Kysyin vastaajilta suoraan, pitävätkö he kohteena olevasta kielestä. Tämän jälkeen tarjosin vastaajille 18 erilaista kieltä kuvailevaa adjektiivia, joista he saivat valita mielestään parhaiten kieltä kuvailevat sanat. Adjektiivit kysymykseen poimin murreasennetutkimuksista (esim. Arve 2002; Leipälä 2000; Mielikäinen & Palander 2002), ja ne olivat sanoja, joita tutkimusten informantit olivat käyttäneet kuvaillessaan murteita. Lopussa annoin vielä vastaajalle mahdollisuuden kuvailla kieltä vapaasti omin sanoin.

Kyselylomakkeeni olin tehnyt ensin suomeksi, joten jouduin kääntämään sen viroksi. Kääntäminen ei aiheuttanut varsinaisia muotoilullisia eikä sisällöllisiä ongelmia. Joiltain osin käänös osoittautui kuitenkin hankalaksi, koska esimerkiksi tarjoamieni adjektiivivaihtoehtojen käänösten sisältämiä sivumerkityksiä en voi luonnollisestikaan täysin tietää, vaikka turvauduin natiiveihin virolaisiin käänöstä muokatessani. Esimerkiksi kielen kuvailuun tarjoamani adjektiivin *tasapaksu* vastineeksi otin viron adjektiivin *ühtlane*, vaikka sana merkitys virossa on pääasiassa 'yhtenäinen, yhtäläinen, eheä; tasainen'. Suomessa sanaan *tasapaksu* liittyy negatiivisia konnotaatioita, ja sitä käytetään myös merkityksessä 'tylsä, ikävä'. Viron kielen sanaan *ühtlane* ei tällaisia sivumerkityksiä tietääkseni liity.

Olen ryhmitellyt aineistoni siten, että jokainen vastaaja on saanut oman koodin, joka sisältää vastaajan kansalaisuuden ja sukupuolen. Esimerkiksi viides suomalainen naisvastaaja esiintyy koodilla SN5. Vastaavasti taas vaikkapa kymmenennen virolaisen miesvastaajan koodi on VM10. Viittaan aineistooni näillä koodeilla esimerkkejä esittäessäni.

4 Kontaktit kohdekieleen

Ensimmäisen ja toisen kysymyksen aihepiiri koskettaa kielenkäyttäjien asenteiden kognitiivista komponenttia, ja vastausten avulla pyrin selvittämään, mitkä seikat opiskelijoiden aikaisemmissa kokemuksissa asenteiden muodostamiseen vaikuttavat. Vaikka asenteet osin rakentuvatkin kielenkäyttötilanteessa, vaikuttavat myös henkilöiden kognitiiviset prosessit ja aikaisemmat kokemukset niiden rakentumiseen (Verkuyten et al. 1994: 279; Pälli 1999: 129). Siten on olennaista tietää, kuinka paljon ja millaisia kontakteja vastaajilla kohdekieleen on.

Kysymys numero 1 oli monivalintakysymys, jossa kysyttiin, kuinka usein vastaaja kuulee tai on kuullut viron tai suomen kieltä. Vaihtoehtoja oli 6: *en kuule juuri koskaan, hyvin harvoin, silloin tällöin, melko usein, hyvin usein ja kuulen*

säännöllisesti. Valitsemani ajan määritteet ovat sinänsä melko epämääräisiä, mutta vastausten perusteella näyttää siltä, että kuusi vaihtoehtoa ajateltiin jonkinlaiseksi suoraksi, jonka toisessa päässä on säännöllinen yhteys kieleen ja toisessa täydellinen yhteyksien puute. Alla olevasta taulukosta selviää kuinka vastaukset ovat jakaantuneet.

TAULUKKO 1 Vastaajien kontaktitiheys kohdekieleen

	en kuule juuri koskaan	hyvin harvoin	silloin tällöin	melko usein	hyvin usein	säännöllisesti
Jyväskyläläiset opiskelijat (36)	0	19	13	3	1	0
Tarttolaiset opiskelijat (36)	1	6	22	4	2	1

Taulukosta nähdään, että painotus on molemmissa ryhmissä vaihtoehtoissa *kuulen hyvin harvoin* tai *kuulen silloin tällöin*. Suomalaisten ryhmässä valinnat ovat levinneet hyvin vähän ja useimmin on valittu vaihtoehto *hyvin harvoin*, yhteensä 19 kertaa. Virolaisten ryhmässä hajontaa on paljon enemmän, ja molempia ääripäitä on myös valittu. Suosituin vaihtoehto tarttolaisilla on ollut *kuulen silloin tällöin*, jonka on valinnut 22 vastaajaa.

Vaihtoehdot *silloin tällöin* ja *hyvin harvoin* ovat epämääräisyydessään vastaajalle helppoja. Ne sulkevat sisäänsä hyvin laajan aikavälin, jopa vain muutamista kontakteista lähes säännölliseen yhteyteen. Vaikka vastaajalla olisi kontakteja kohdekieleen paljonkin, hän saattaa nopeassa vastaustilanteessa helposti unohtaa ne tai epäröidä niiden pitävyyttä. Voi olla, että hän ei uskalla vastata kuulevansa kohdekieltä usein, koska jollain tasolla pelkää joutuvansa todistamaan vastauksensa oikeellisuuden. Tällöin vastauslomakkeeseen suhtaudutaan kuin kokeeseen (Mielikäinen & Palander 2002: 89) tai vaikkapa opintotukihakemukseen, joiden tiedot tarkistetaan jälkikäteen.

Sekä vaihtoehdon *kuulen säännöllisesti* (VM3) että *en kuule juuri koskaan* (VN2) valitsi yksi vastaaja. Tuntuu yllättävältä, että tarttolainen nuori kuulisii suomen kieltä vähemmän kuin jyväskyläläinen opiskelija viro kieltä. Siksi on olennaista huomioida jälleen vastausten subjektiivisuus. Voi pohtia, miksi VN2 on valinnut vaihtoehdon *en kuule juuri koskaan*. Kenties hänellä on kontakteja suomen kieleen, mutta hän ei huomaa tai muista niitä. Kyseessä voi olla myös henkilökohtainen mielipiteen ilmaus; kieleen, josta ei olla kiinnostuneita, ei välttämättä myöskään kerrota olevan yhteyksiä. Samoin voi ajatella, että erittäin usein kohdekieltä kuuleva voi samalla ilmaista positiivisen mielipiteensä kieltä tai jopa itse kyselyä ja kyselyn tekijää kohtaan.

Kysymys 2 koski yhteyksiä, joita vastaajilla kohdekieleen on. Se sisälsi monivalintavaihtoehtoja, joihin olin pyrkinyt listaamaan kaikki todennäköisimmät yhteydet, joissa suomalainen tai virolainen opiskelija voi puhuttuun tai kirjoitettuun kohdekieleen törmätä. Vastaajalla oli mahdollisuus valita useita vaihtoehtoja, ja yhteen kohtaan sai lisäksi kirjoittaa oman kontaktinsa, mikäli sitä ei ollut vaihtoehtoissa mainittu. Oletukseni oli, että tärkeimmät kontaktit

tulevat sähköisten viestimien kautta. Seuraavasta taulukosta näemme tärkeimmät jyvaskyläläisten valinnat.

TAULUKKO 2 Suomalaisen valitsemat yhteydet viron kieleen (n = 36)

	Naiset	Miehet	Yhteensä
tv, radio tai elokuvat	15	13	28
tuotepakkaukset	13	13	26
Viron-matkat	11	5	16
törmääminen sattumalta esim. kadulla	2	8	10

Kuten näemme, jyvaskyläläisillä yleisin yhteys viron kieleen on televisio, radio tai elokuvat eli käytännössä sähköinen media lukuun ottamatta Internetiä. Television, radion ja elokuvat valitsi 28 vastaajaa. Tämä onkin odotuksenmukaista, koska suomalaisten nuorten televisionkatselu lisääntyy jatkuvasti. Jos nuoret tai heidän vanhempansa eivät matkustele Virossa, on viron kieleen sosiaalistuminen nuorena melko vähäistä ja perustuu pääasiassa yksisuuntaiseen sähköisen median kautta tulevaan informaatioon. Sosiaalistuminen perheen ja koulun tai todellisten henkilökontaktien kautta ei ole vielä kohderyhmäni ikäisillä nuorilla keskeistä, koska Viron asema valtiona ei ole ollut pitkään suomalaisille niin merkittävä, kuin se nykyään on. Todennäköisesti nuoremmilla ikäpolvilla sosiaalistumista tapahtuu enemmän myös koulussa ja perhepiirissä, kun uudenlaiset yhteydet Viroon ja sen kieleen vakiintuvat.

Toiseksi yleisin kontakti jyvaskyläläisillä on yllättäen tuotepakkaukset, jonka valitsi 26 vastaajaa. Vironkieliset selosteet yleistyivät 1990-luvulla, kun samoja tuotteita ryhdyttiin markkinoimaan Suomeen ja Viroon. Näitä tekstejä voi verrata puhtaaseen kirjoitettuun kielenäytteeseen, ja on mielenkiintoista, miten paljon niitä luetaan Suomessa. Tässä tapauksessa mielenkiinto kohdistuu melko rehellisesti pelkästään sukulaiskieleen, eikä se pääse väritymään muilla tekijöillä.

Matkailun oli valinnut 16 vastaajaa. Tämä luku on yllättävän pieni, koska oletin lähes jokaisen käyneen vähintään kerran ainakin Viron pääkaupungissa Tallinnassa. Saattaa olla, että matkailua ei ole valittu vaihtoehdoksi, mikäli se ei ole säännöllistä tai lähes säännöllistä.

Sattumalta, esimerkiksi kadulla, viron kieleen kertoo törmänneensä yhteensä 10 henkilöä. Viroon törmää Suomessa varmasti helpoimmin Helsingissä, mutta kohderyhmässäni ei kuitenkaan ollut helsinkiläisiä. Vaihtoehtona sattumanvarainen kieleen törmääminen on tietenkin melko epämääräinen. Yksilöstä riippuu, mitkä kaikki yhteydet hän lukee tähän kategoriaan kuuluvaksi. Jälleen voi pohtia, kuinka säännöllisenä vastaaja pitää tätä kontaktikanavaa. Joku vastaajista voi ajatella, että kerran tai kaksi kertaa kadulla kuultuna kontakti viron kieleen jää niin pieneksi, ettei sitä voi tai tarvitse merkitä lomakkeeseen.

Seuraavasta taulukosta näemme tarttolaisten tekemät valinnat.

TAULUKKO 3 Virolaisten valitsevat yhteydet suomen kieleen (n = 36)

	naiset	miehet	yhteensä
törmääminen sattumalta esim. kadulla	15	15	30
tv, radio tai elokuvat	12	16	28
Suomen-matkat	6	11	17
tuntee suomalaisia henkilöitä	6	7	13

Tarttolaiset kertoivat törmäävänsä suomen kieleen useimmin satunnaisesti esimerkiksi kadulla (30 vastausta). Tarton yliopistossa opiskelee satoja suomalaisia nuoria, minkä lisäksi suomalaiset turistit ulottavat matkansa yhä useammin myös sisämaan kaupunkeihin (Kuusisto 2000). Suomalaisia siis liikuskelee melko paljon Tarton kaduilla ja yliopiston käytävillä. Näiden seikkojen perusteella satunnainen törmääminen suomen kieleen on Tartossa hyvin todennäköistä, ja tulos on odotuksenmukainen.

Vain hieman harvemmin suomen kieleen törmätään television, radion tai elokuvien välityksellä (28 vastausta). Pohjoisvirolaiset nuoret ammensivat vielä 1980-luvulla tietoa länsimaisesta kulttuurista suomalaisten televisiokanavien kautta. Tuolloin myös suomen kieli vaikutti erityisesti tallinnalaisnuorten sanastoon ja puhetapaan, kuten selviää Loogin (1988) tutkimuksesta. Suomen televisiokanavilla ei kuitenkaan ollut samanlaista asemaa tarttolaisten nuorten keskuudessa, ja virolaiset kanavat syrjäyttivät suomalaiset jo heti Viron itsenäistyttyä. Tarttolaishuorilla kontakti suomen kieleen on siis aina syntynyt pääasiassa virolaisten kanavien välityksellä.

Suomi on kuitenkin kulttuuristen ja taloudellisten yhteyksiensä vuoksi jatkuvasti esillä Viron televisio-ohjelmissa, kenties jopa enemmän kuin Viro ja virolaiset Suomessa. Tämän vaihtoehdon oli kuitenkin valinnut täsmälleen yhtä monta jyvaskyläläistä ja tarttolaista vastaajaa. Tätä selittänee vastausten suurempi hajonta virolaisilla. Heillä kontaktit ovat hyvin monipuolisia, mikä kuluttaa myös sähköisen median osuutta. Suomalaisilla sähköinen media on selvästi tärkein kontaktikanava, ja sen on siksi valinnut niin moni vastaaja.

Kahta yleisintä vaihtoehtoa selvästi harvemmin valittu, mutta kuitenkin merkittävä yhteys suomen kieleen tarttolaishuorilla oli matkailu. Matkailun valitsi yhteensä 17 tarttolaista. Oletukseni oli, että suomalaisilla huorilla matkailu on huomattavasti yleisempää kuin virolaisnuorilla, mutta kuitenkin tarttolaishuorit olivat valinneet matkailun jopa useammin kuin suomalaiset (jyvaskyläläisistä 16 vastaajaa oli valinnut matkailun). Näyttää siltä, että myös tarttolaishuorit yliopisto-opiskelijat matkustelevalle hyvin paljon Suomessa.

Vastausten perusteella on selvää, että tarttolaishuorilla on kontakteja suomen kieleen huomattavasti enemmän kuin jyvaskyläläishuorilla viron kieleen. Tarttolaishuorit kontaktit ovat myös monipuolisempia, koska vastaukset olivat jakaantuneet jyvaskyläläisiä huomattavasti enemmän kaikkien vaihtoehtojen kesken. Jyvaskyläläishuorilla viron kieleen törmääminen on harvinainen – jopa eksoottinen – tapahtuma, joka jää helposti mieleen ja siten tulee myös merkityksi lomakkeeseen. Siksi varsinainen ero vastaajien tekemissä valinnoissa ei ryhmien välillä ollut suurempi.

Vaikka tarkoitukseni olikin ottaa vastaajiksi nuoria, jotka eivät ole kohdekieltä opiskelleet, ei tämä täysin toteutunut. Lomakkeeni avoimista kysymyksistä selvisi, että muutama tarttolainen vastaaja on käynyt suomen kielen kursseilla. Tästä seikasta voidaan päätellä, että tarttolaisilla on paljon kontakteja suomen kieleen jo koulussa ja myöhemmin yliopistossa ja suomen kielen opiskelu on Virossa selvästi yleisempää kuin viron kielen opiskelu Suomessa.

Asenteiden kannalta kontaktien lukumäärä ja laatu ovat mielenkiintoisia. Suomalaisen suhtautuminen viron kieleen perustuu täysin erilaisiin seikkoihin kuin virolaisen suomen kieleen. Tarttolaiselle suomen kielellä on instrumentaalinen käytännön arvo, kun taas Jyväskyläläiselle viron kieli voi olla outo ja ihmetystä herättävä kielisukulainen, johon on kiinnostusta, mutta myös median ja turismin muovaamaa varautunutta ja ylimielistä suhtautumista. Viron kieltä ei myöskään väritä sen ”käyttöarvo”, koska todella harva suomalainen ajattelee viron kielestä olevan hyötyä työelämässä. Suomalainen saattaa rakentaa asenteensa hyvin pitkälti kyselytilanteessa. Virolaisella kognitio eli olemassa olevat näkemykset ja omat kokemukset vaikuttanevat mielipiteeseen enemmän.

5 Erot suomen ja viron kielen välillä

Asenteet rakentuvat eri tavalla, jos sukukieli koetaan läheiseksi ja siitä ymmärretään jotain ilman opiskelua. Jos kieli taas mielletään hyvin etäiseksi ja vieraaksi, eivät asenteet välttämättä enää synny lainkaan kielellisten tekijöitten pohjalta, vaan kohteena ovat pääasiassa kielenkäyttäjät. Toisaalta vieraastakin kielestä muodostetaan kuvaa kielellisesti, mutta nuo tekijät liittyvät silloin ainoastaan kielen prosodisiin piirteisiin. Sukukieltä arvioidessa käsitys syntyy läheisten elementtien herättämistä assosiaatioista. Näitä elementtejä voivat olla vaikkapa äänteellisesti oman kielen sanoja muistuttavat sanat, tai kieltenväliset homonymiset muodot (Laalo 1992: 11–15), joita käytetään yllättävässä yhteydessä.

Tutkin kyselylomakkeeni kolmannessa kysymyksessä läheisyyden ongelmaa eli sitä, miten läheiseksi kohderyhmäni henkilöt suomen tai viron kielen tuntevat ja mitkä ovat heidän mielestään suurimmat erot kielten välillä. Ensin annoin vastaajille neljä vaihtoehtoa, joiden mukaan kielet muistuttavat toisiaan *hyvin paljon*, *melko paljon*, *vähän* tai *eivät juuri lainkaan*.

Sekä jyväskyläläiset että tarttolaiset opiskelijat valitsivat useimmin vaihtoehdon *melko paljon*. Jyväskyläläisistä sen valitsi 27 ja tarttolaisista 26 vastaajaa. Vaihtoehdon *hyvin paljon* valitsi jyväskyläläisistä 3 vastaajaa ja tarttolaisista 2 vastaajaa. Vaihtoehdon *vähän* valitsi jyväskyläläisvastaajista 6 ja tarttolaisvastaajista 8. Tulokset ovat molemmissa ryhmissä yllättävän samanlaiset. Kielet selvästi tuntuvat kaikista vastaajista todella läheisiltä.

Murretutkimuksissa on selvinnyt, että kaukaista murretta, josta ei ole paljon tietoa ja joka tuntuu eksoottiselta, pidetään helposti parempana ja positiivisempänä kuin aivan läheistä murretta. Läheinen murre ja sen puhujat on koettu

jonkinlaiseksi uhaksi omalle murteelle ja identiteetille, ja siksi sitä on helposti hyljitty. Naapurimurteesta on usein lukuisia matkintoja, koska sitä on kuultu paljon ja sen piirteet ovat tuttuja. (Mielikäinen & Palander 2002: 102.) Samoin naapurimaiden kieltä matkitaan useammin kuin kaukaisempien maiden kieltä. Suomessa matkitaan paljon viron kieltä ja ruotsinkin kieltä on parodioitu muun muassa televisiosketseissä. (Punntila 1998: 9–10.) Suomen ja viron kielissä asia on kuitenkin monisyisempi, koska asenteisiin ja mielipiteisiin oma merkitysensä on sekä kielten läheisyydellä että kontaktiheydellä.

Läheisyyden lisäksi informantit saivat vastata omin sanoin, mitkä ovat heidän mielestään suurimmat erot viron ja suomen välillä. Tähän kysymykseen vastattiin hyvin monella eri tavalla, ja suurimmaksi eroksi kuvailtiin useanlaisia piirteitä. Esittelen seuraavassa merkittävimmiksi nousseita piirryhmiä ja esimerkkejä joistain kiinnostavista erikoistapauksista. En tässä yhteydessä perehdy varsinaisesti vastaajien käyttämään terminologiaan enkä heidän tapaansa puhua kielestä vaan keskityn lueteltuihin piirteisiin.

Yksi merkittävimmistä eroista olivat sanastoerot. Ne oli vastauksissaan maininnut 10 suomalaisvastaajaa. Joskus mainittiin sanastoerot yleensä, joskus taas kiinnitettiin huomiota suomen ja viron väliseen homonyymiaan ja ns. riskisanastoon. Riskisanastolla tarkoitetaan sekä suomessa että virossa esiintyviä sanoja, jotka eroavat merkitykseltään ja aiheuttavat väärinkäsityksiä kielenpuhujien välillä (Laalo 1992: 11).

Sanasto varmaankin --. (SN1)

Sanasto on erilainen. (SM2)

Samankuuloisia sanoja jotka tarkoittavat eri asioita. (SN10)

Samat sanat tarkoittavat eri kielillä eri asioita. (SN16)

Jotkut sanat tarkoittavat eri asioita. (SM1)

Sanoilla eri merkitys suomen ja viron kielessä. (SM14)

Merkityksenmuutoksen tietä suomen ja viron sanastossa tietyt sanat ovat saaneet toisistaan poikkeavia merkityksiä. Usein toisessa kielessä jokin sana on pejoratiivistunut eli sen merkitys on muuttunut alatyyliseksi ja toisessa sama sana on edelleen yleiskielisessä käytössä. Näin sukukieli saattaa herättää hyvinkin outoja assosiaatioita, jotka varmasti jäävät mieleen. Kenties juuri siksi sanastoerot ovat vastaajien mielestä merkittävimpiä. Sanastoeroihin perustuvat myös useat matkimukset, jotka ovat hyvin esillä erityisesti Suomessa. Virolaisista vastaajista 5 oli maininnut sanastoerot suurimmaksi eroksi kielten välillä. Näyttää siltä, että virolaiset eivät kiinnitä niihin huomiota yhtä paljon kuin suomalaiset.

Ääntämys, intonaatio ja yleensä erot prosodisissa piirteissä oli mainittu usein molemmissa ryhmissä. Suomalaisista yhteensä 18 ja virolaisista 12 oli maininnut jonkin näihin liittyvän piirteen. Suomalaisilla kuvailu oli melko suurpiirteistä, ja apuna saatettiin käyttää vertailua toiseen kieleen.

Suomen kielessä artikulointi on voimakkaampaa, viro on ”pehmeämpää”. (SN2)

Viron kieli kuulostaa puhuttuna enemmän venäjältä, vaikka kirjoitusasu on melko suomalainen. (SN7)

Virolaiset puhuvat nopeammalla temmolla. Vähemmän vokaaleja sanoissa (?). (SN14)

Erilainen tapa ääntää sanoja, intonaatio tai joku vastaava. (SN18)
 Äänenpainot, sanojen rytmitys. (SM8)
 Intonaatio virossa kuulostaa ”hätäisemmältä”, vaihtelee enemmän. (SM10)

Virolaiset käyttivät kuvailussaan melko yksityiskohtaisiakin piirteitä. Jotkut mainitsivat jopa yksittäisiä äänneitä, ja muutenkin kuvailu oli analyttisempää.

Eestlased räägivad kõrgema tooniga, soomlaste hääletoon on madalam, soome keeles on rohkem ää:sid 'virolaiset puhuvat korkeampaan sävyyn, suomalaisten sävy on matalampi, suomen kielessään on enemmän ä-äänneitä'. (VN2)
 Soome keel on susisevam ja seal on rohkem ä-sid 'suomen kieli on suhisevampaa ja siinä on enemmän ä-äänneitä'. (VN6)
 Minu arust on rõhud erinevad, eesti keeles sõna alguses, soome keeles sõna lõppudes 'mielestäni painotus on erilainen, virossa kielessä sanan alussa, suomen kielessä sanan lopussa'. (VN10)
 Soome keel tundub nagu raskeks aetud eesti keel, pikad sõnad ja voolavam tekst 'suomen kieli on kuin vaikeaksi tehtyä virossa kieltä, pitkät sanat ja virtaavampi puhe'. (VM8)
 Sõnade hääldused 'sanojen ääntäminen'. (VM9)
 Suurimaks erinevuseks on sõnade hääldamine, eriti selliste tähtedega nagu ä, ü 'suurin ero on sanojen ääntäminen, erityisesti sellaisten kirjainten kuin ä ja ü'. (VM17)

Sanojen pituus esiintyi monissa vastauksissa. Virossa kielessä sanat ovat todella lyhyempiä kuin suomessa. Loppuvokaali on kadonnut monista sanoista, johdinaineita on virossa vähemmän kuin suomessa ja useat rektiot ilmaistaan virossa kielessä postpositioiden avulla. Tämä seikka oli huomattu ja sitä kuvailtiin monin eri tavoin. Usein tähän ilmiöön liitetään myös käsitys kielen nopeudesta (Mielikäinen & Palander 2002: 102–104); virossa kuvattiin suomea nopeammaksi. Samalla tavalla suomessa on luonnehdittu lounaismurteita, joissa on joitain samoja piirteitä kuin virossa kielessä (Arve 2002: 49).

Suomalaiset sanat ovat pidempiä. Virossa kieli kuulostaa pehmeästi lausutulta ja ”lyhennetyltä” suomelta. (SN4)
 Sanat jotenkin pätkittyjä ja lyhyitä. (SN5)
 Kuultuna (ainakin, kun sitä ei ymmärrä) virossa kielen sanat vaikuttavat lyhyemmiltä ja kieli yleensäkin nopeammalta, kirjoitettu virossa näyttää kovemmalta paljon kirjoituksen käytön vuoksi. (SN8)
 Virossa on ehkäpä suomen kieltä soinnikkaampaa ja rytmisempää ja sanat tuntuvat olevan toisinaan ”lyhyempiä”. (SM11)

Tarttolaisilla opiskelijoilla oli selvästi enemmän tarkkaa tietoa suomen kielestä. He painottivat yksityiskohtaisia rakenteeseen liittyviä eroja ja käyttivät tieteellisempää terminologiaa. Usein suurimmaksi eroksi oli mainittu yksinkertaisesti kielioppi. Kieliopin opettaminen lieneekin erilaisessa asemassa virossa äidinkielenopetuksessa. Kieliopin sääntöjen ja termistön oppimista pidetään tärkeänä, kun taas Suomessa äidinkielenopetukseen liittyy paljon mediaan ja viestintään liittyviä aiheita. (Saastamoinen 2003: 14–15.) Ehkä juuri siksi virolaiset mainitsivatkin suurimmaksi eroksi jonkin pienen rakenteellisen yksityiskohdan.

K, p, t. (VN1)
 Eesti keeles on näiteks nõrk täht "d" ja tugev "t" aga soome keeles on nõrk "t" ja tugev "tt" 'virossa kielessä on esimerkiksi heikko kirjain d ja vahva t, mutta suomen kielessä on heikko t ja vahva tt'. (SN13)
 Eesti keeles puuduvad possessiivisuffiksid 'virossa kielestä puuttuvat possessiivisuffiksit' 'virossa kielestä puuttuvat possessiivisuffiksit'. (VN17)

Suures osas sõnavara. Grammatika samuti, ehk soome käändelõpud on eesti omadest pikemad 'Suurelta osin sanasto. Kielioppi myös, eli suomen persoonapäätteet ovat virolaisia pitemmät'. (VM3)
Grammatilised aspektid, astmevaheldus 'kieliopilliset seikat, astevaihtelu.' (VM4)

Mielenkiintoinen seikka vastauksissa oli se, miten vapaasti kysymyksenantoa oli noudateltu. Moni vastaaja ei varsinaisesti kertonut suurinta kieltenvälistä eroa vaan yksinkertaisesti kuvaili henkilökohtaisia tuntemuksiaan ja kokemuksiaan kohdekielestä.

Sama kirjoitusasu tarkoittaa aivan eri asiaa suomen ja viron kielissä, suomalaisen korvaan viron kieli hieman töksähtää. (SN15)

Soome keele grammatika on raske. Lõpud imelikud. Sõnat mõneti eesti keele omadega sarnased 'Suomen kielen kielioppi on vaikea. Päätteet ovat ihmeellisiä. Sanat joskus samanlaisia kuin virolaiset'. (VN18)

Soome keel on palju lohakamalt räägitud. Onko sinulla? = Onks sul... See teeb algajadele väga raskeks inimeste mõistamise... 'Suomen kieli on paljon huolimattomammin puhuttua. Se tekee kielen ymmärtämisen aloittelijalle todella vaikeaksi.' (VM1)

Kogu keele ülesehitus on teine, grammatika pole sarnane. Sarnasus tuleb ainult mõnedest sarnastest sõnadest ja keele sarnasest kõlast 'Kielen koko yleisrakenne on erilainen, kielioppi ei ole samanlainen. Samankaltaisuus tulee vain joistain samanlaisista sanoista ja siitä, että kielet kuulostavat samalta.' (VM2)

Eesti keelt ma oskan soome keelt mitte 'Viron kieltä osaan, suomen kieltä en'. (VM14)

Soomekeelsed sõnad tunduvad minu kui eestlase kõrvale natuke naljakad, naiivsed ja lapsikud 'suomenkieliset sanat kuulostavat virolaisen korviin hiukan koomisilta, naiiveilta ja lapsellisilta'. (VM18)

Kuvailujen avulla siis saatettiin myös ilmaista mielipidettä kohdekielestä. Tällaisissa suhtautumista tai asennetta valottavissa vastauksissa oli käytetty paljon suurpiirteisiä adjektiiveja ja kuvailtu kieltä yleisesti. Ehkäpä nuoret olivat halukkaita jo tässä vaiheessa kertomaan mielipiteensä, ja siksi he eivät sitoutuneet vastaamaan vain kysytyyn asiaan. Moni informantti oli liittänyt samaan vastukseen sekä käsityksensä suurimmasta erosta että mielipiteensä kohdekielestä.

6 Kohdekielen evaluointi

Ihmiselle täysin kaksijakoisten mielipiteiden ilmaiseminen on harvinaista. Usein informantit välttelevät tai jopa kieltäytyvät ilmaisemasta puhtaasti positiivista tai negatiivista arviota mielipiteen kohteesta (Pälli 1999: 145). Päätin kuitenkin kysyä vastaajiltani suoraan, pitävätkö he kohdekielestä vai eivät. Annoin kolme eri vastausvaihtoehtoa: *pidän kielestä, en osaa sanoa ja en pidä*.

Vastausten perusteella jaon tekeminen positiivisen ja negatiivisen välille olikin vastaajille vaikeaa. Suomalaisista 17 ja virolaisista 10 valitsi vaihtoehdon *en osaa sanoa*. Tämä vastaus onkin vastaajalle otollisin, koska silloin hän ei joudu ottamaan vastuuta mielipiteestään. Helpointa on olla olematta mitään mieltä. Siten säilyttää kyselytilanteessa kasvonsa riippumatta kyselijän mielipiteestä.

Useimmin oli kuitenkin valittu vaihtoehto *pidän kielestä*. Sen oli valinnut 17 suomalaista ja 16 virolaista. Positiivisen mielipiteensä oli kaikista huolimatta

uskaltanut tuoda julki melko moni vastaaja. Nimettömänä tehtävässä asennekyselyssä on melko helppoa ilmaista niin negatiivisia kuin positiivisiakin affekteja. Negatiivisen vaihtoehdon *en pidä kielestä* oli valinnut vain 2 suomalaista mutta virolaisista yhteensä 10. Tässä on selvä ja merkittävä ero, joka viestii virolaisten polarisoituneista mielipiteistä. Sekä suomalaisilla että virolaisilla vastaukset olivat painottuneet positiiviseen, mutta virolaisilla selvästi heikommin.

Varsinaiseen kielen evaluointiin annoin vastaajille mahdollisuuden tarjoamalla 18 eri adjektiivia, joista he saivat valita mielestään parhaiten kohdekieltä kuvaavat. Adjektiivit olin poiminut murreasennetutkimuksista (esim. Mielikäinen & Palander 2002: 103) eli niitä on käytetty eri kielimuotojen kuvailussa. Sanat olivat seuraavat: *leppoisa, töksähtelevä, koominen, ilmeikäs, leuhka, nopea, älykäs, sujuva, ärsyttävä, ystävällinen, reipas, tylsä, kaunis, lyhyt, iloinen, tasapaksu, painokas ja laulava*. Jaan ne seuraavassa vertailussa kahteen ryhmään sen mukaan, kuvaavatko ne selvemmin kielen vai kielenkäyttäjän ominaisuuksia, koska kielenkäyttäjillä on kaksi metakielen tasoa, joita he käyttävät arvioidessaan jotain kielimuotoa. Yksinkertaistaen toinen taso on puhetta itse kielestä ja toinen puhetta kielenkäyttäjistä. (Niedzielski & Preston 2000: 302–314; Mielikäinen & Palander 2002: 96.) Olen määritellyt kieltä kuvaileviksi sanoiksi seuraavat: *töksähtelevä, koominen, nopea, sujuva, kaunis, lyhyt, tasapaksu, painokas ja laulava*. Kielenkäyttäjää mielestäni kuvaavat sanat *leppoisa, ilmeikäs, leuhka, älykäs, ärsyttävä, ystävällinen, reipas, tylsä ja iloinen*. Seuraavasta taulukosta nähdään vastaajien valitsemien kieltä kuvailevien sanojen jakautuminen.

TAULUKKO 4 Vastaajien valitsemat kohdekieltä kuvailevat sanat

Suomalaisten käsitys vi- ron kielestä			Virolaisten käsitys suo- men kielestä	
koominen	22		koomiline 'koominen'	20
nopea	15		ühtlane 'tasapaksu'	11
lyhyt	13		sujuv 'sujuva'	10
sujuva	11		ilus 'kaunis'	9
töksähtelevä	11		kiire 'nopea'	9
laulava	10		laulev 'laulava'	5
painokas	7		takerdud 'töksähtelevä'	4
kaunis	2		lühike 'lyhyt'	2
tasapaksu	1		mõjuv 'painokas'	1
yhteensä	92		yhteensä	71

Taulukosta nähdään, että molemmissa vastaajaryhmissä koomisuus on valittu useimmin (suomalaiset 22 ja virolaiset 20 vastausta). Koomisuus tai hauskuus syntyyne jo aiemmin pohtimani homonymian ja siihen liittyvien yllättävien assosiaatioiden pohjalta. Tämä ei varmasti ole ainoa syy; ilmiöön vaikuttavat ilmeisesti myös kohdekielen prosodia ja äänteistö. Kohdekielen sanat ja sanojen ääntämistapa muistuttavat etäisesti omaa äidinkieltä, mutta ovat kuitenkin sen keinoin hallitsemattomissa. Tämä herättää tunteen ikään kuin omituiseksi muutetusta omasta kielestä, joka kuulostaa koomiselta.

Suomalaisista nuorista viron kieli kuulostaa nopealta ja lyhyeltä. Tämä tuli esille jo aiemmin, mutta tässäkin sekä vaihtoehdon *nopea* että *lyhyt* oli valinnut moni vastaaja. Myös virolaiset vastaajat ovat valinneet sanan *nopea* 9 kertaa. Tämä on yllättävää, sillä Pajupuun (1995: 768–769) mukaan suomalaisten kommunikaatiokäyttäytyminen poikkeaa paljonkin virolaisesta. Suomalaiset puhuvat hitaammin ja antavat toiselle enemmän aikaa ja tilaa, ja siksi syntyy helposti kuva hitaasta kielestä. Vaikka virolaiset ovatkin kuvanneet suomea nopeaksi, saattaa se tarkoittaa vain sitä, että kielen nopeuteen on yleisesti kiinnitetty huomiota. Kyseessä on ns. ei-kielitetielijöiden metakieleen liittyvä seikka, jonka Preston (1996: 43–44) on huomannut. Samalla sanalla voidaan viitata lähes täysin vastakkaisiin ilmiöihin, ja kun vaihtoehdoissani ei ollut sanaa *hidas*, ovat virolaiset vastaajat ymmärrettävästi valinneet vaihtoehdon *nopea*.

Tarttolaiset nuoret ovat luonnehtineet suomen kieltä sanalla *tasapaksu* 11 kertaa ja sanalla *sujuva* 10 kertaa. Tasapaksu kuulostaa suomalaisesta hieman negatiiviselta, mutta virolainen vastine *ühtlane* tarkoittaa lähinnä tasaista tai rakenteeltaan yhdenmukaista, eikä sanalla ole negatiivisia konnotaatioita. Suomi kuulostaa virolaisista siis yksinkertaisesti tasaiselta ja sujuvalta. Suomalaisista vastaajista 11 on valinnut sanan *sujuva*. Toisaalta sen osittaisen vastakohtan *töksähtelevä* on valinnut yhtä monta vastaajaa. Tässä on kyse samasta ilmiöstä, jota kuvailin jo aiemmin. Jyväskyläläisnuoret ovat kiinnittäneet huomionsa kielen sujuvuuteen mutta kuvanneet samaa ilmiötä vastakkaisilla sanoilla.

Virolaiset nuoret ovat valinneet sanan *kaunis* yhteensä 9 kertaa. Tätä selvästi esteettiseen evaluointiin liittyvää sanaa eivät suomalaiset juuri ole valinneet. Suomalaiset taas ovat valinneet sanan *laulava* 10 kertaa. Tämä liittyy Arven (2002: 49) mukaan yleisesti ainakin murteen havainnointiin. Vieras murre koetaan helposti *laululliseksi* ja oma *ei-laululliseksi*. Suomalaisissa murretutkimuksissa lounaismurteita on joskus luonnehdittu samoin (Mielikäinen 2005: 13), ja viron kielessä ja suomen lounaismurteissa on samoja piirteitä. Näyttäisi siltä, että suomalaiset kuvailevat viron kieltä ainakin osin samojen periaatteiden mukaisesti kuin oman kieltensä murteita.

TAULUKKO 5 Vastaajien valitsevat kohdekielen puhujaa kuvailevat sanat

Suomalaisten käsitys virolaisista			Virolaisten käsitys suomalaisista	
reipas	17		rahulik 'leppoisa'	15
leppoisa	14		sõbralik 'ystävällinen'	12
iloinen	9		ärritav 'ärsyttävä'	7
ilmeikäs	7		ilmekas 'ilmeikäs'	6
ystävällinen	5		rõõmus 'iloinen'	6
älykäs	1		reibas 'reipas'	6
leuhka	0		igav 'tylsä'	3
tylsä	0		kelkiv 'leuhka'	3
ärsyttävä	0		arukas 'älykäs'	1
yhteensä	53		yhteensä	59

Vaikka sanat eivät selvästikään kuvaa kieltä, ovat monet vastaajat silti valinneet niitä. Informantti ei välttämättä itse valintahetkellä mieti, kumpaa hän kulloisellakin sanalla arvioi, kieltä vai kielenkäyttäjää. Näin saadaan kuitenkin samalla esille käsityksiä kohdekielen puhujista.

Kärkipäässä valinnoissa ovat positiivisesti latautuneet sanat. Suomalaiset ovat valinneet useimmin, 17 kertaa, sanan *reipas* kuvaamaan virolaisia ja viron kieltä. Toiseksi eniten, 14 kertaa, on valittu sana *leppoisa*, joka on virolaisten eniten valitsema. Virolainen käännösvastine *rahulik* tarkoittaa tosin ennemminkin rauhallista. Merkitys sanoilla ei siis ole täysin sama. Tämän jälkeen tulevat sanat *iloinen*, *ilmeikäs* ja *ystävällinen*. Negatiivisilla sanoilla suomalaiset eivät ole virolaisia kuvanneet. Virolaiset ovat valinneet toiseksi useimmin sanan *ystävällinen*, minkä jälkeen tulee ensimmäinen negatiivisesti väritynyt sana, *ärsyttävä*, joka oli valittu 7 kertaa. Tätä sanaa saatetaan käyttää kielenkin kuvailussa, jos halutaan ilmaista tunnetta, jonka lähes ymmärrettävissä oleva, tutun kuuloinen kieli saattaa synnyttää. Sanan *iloinen*, *ilmeikäs* ja *reipas* on kunkin valinnut 6 vastaajaa.

Suomalaiset olivat jättäneet valitsematta negatiivisia sanoja, mutta virolaisten ryhmässä jokaisen sanan on valinnut vähintään yksi vastaaja. Näin tästäkin selviää virolaisten kärjistyneempi kuva suomalaisista. Toisaalta käsitys on yleisesti positiivinen mutta negatiivinenkin ääripää on olemassa.

7 Tiivistelmä

Jyväskylän ja Tarton yliopistoissa opiskelevat nuoret ovat kiinnostuneita läheisestä sukukielestä, ja heillä on siitä mielipiteitä. Tarttolaisilla on selvästi enemmän kontakteja suomen kieleen kuin vastaavasti jyväskyläläisillä viron kieleen. Tarttolaiset nuoret kuulevat suomen kieltä usein, ja tärkein väylä ovat konkreettiset ihmiskontaktit. Tartossa kuullaan suomen kieltä myös median kautta, ja tämä on jyväskyläläisten pääasiallinen kontakti viron kieleen. Toinen suuri kanava jyväskyläläisille nuorille ovat tuotepakkaukset ja niiden vironkieliset tekstit. Matkailu on yllättäen molemmille ryhmille yhtä merkittävä kielikontaktin lähde.

Yleisesti tarttolaisten ja jyväskyläläisten opiskelijoiden vastauksissa oli joitain merkittäviä eroja. Jyväskyläläiset tekivät vaihtoehtokysymyksissä enemmän valintoja, ja avoimissa kysymyksissä heidän kuvailunsa oli usein suurpiirteisempää kuin tarttolaisten. Virolaiset opiskelijat käyttivät tarkempaa sanastoa eivätkä karttaneet suoraakaan mielipiteen ilmaisua. Suomalaiset olivat vastaus-tilanteessa arempia ilmaisemaan selviä affekteja, mikä voi olla myös merkki kohteliaisuudesta. Virolaisten vastaukset olivat uskaliaampia ja joskus jopa melko jyrkkiä.

Erot ryhmien kontakteissa eivät voi olla vaikuttamatta asenteisiin. Virolaisten asenteet perustuvat selvästi enemmän todellisiin kokemuksiin sekä suomalaisista ihmisistä että suomen kielestä. Suomalaiset muodostavat asen-

teensa yksisuuntaiseen informaatioon perustuvien lähteiden pohjalta. Kognitio ei kenties ohjaile heillä asenteen muodostamista yhtä paljon kuin virolaisilla, ja suomalaisten mielipiteet ovat enemmän tilannesidonnaisia.

Sekä tarttolaiset että jyvässkyläläiset opiskelijat pitävät suomen ja viron kieltä melko läheisinä. Suomalaiset ovat kiinnittäneet erityisesti huomiota suomen ja viron väliseen riskisanastoon ja homonyymiaan. Prosodiset erot nousevat voimakkaasti esiin niin suomalaisten kuin virolaistenkin vastauksissa. Kielen rytmi ja puhenopeus on monien vastaajien mielestä merkittävin ero kielten välillä. Tarttolaisten tapa puhua kielestä oli eksaktimpi, ja he käyttivät tarkempaa ja tieteellisempää termistöä. Suurin ero löydetään usein kieliopista ja vastauksissa mainittiin hyvinkin yksityiskohtaisia eroja. Yleinen suhtautuminen kohdekieleen oli positiivinen; selvä enemmistö vastaajista kertoi pitävänsä siitä. Myös kyselyssä valitut kieltä luonnehtivat adjektiivit olivat pääosin positiivisia.

LÄHTEET

- Arve, L. 2002. Murtaen, sortaen vai juuret irti repien? Katsaus Jyväskylän yliopisto-opiskelijoiden murreasenteisiin. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos, suomen kieli.
- Billig, M. 1991. Ideology and opinions. *Studies in Rhetorical Psychology*. London: Sage.
- Deprez, K. & Persoons, Y. 1987. Attitude. Teoksessa Ammon, U., Dittmar, N. & Mattheier, K. J (toim.) *Sociolinguistics 1. An international handbook of the science of language and society*. Berlin–New York: Walter de Gruyter, 125–132.
- Ehala, M. & Niglas, K. 2004. Eesti koolinoorte keelehoiakud. *Akadeemia* 16, 2115–2142.
- Fasold, R. 1989. The sociolinguistics of society. *Language in Society* 5. Oxford: Basil Blackwell.
- Iломäki, H 2003. Tartto. Kirjailijan kaupunki. Helsinki: SKS.
- Kalaja, P. & Hyrkstedt, I. 2000. "Heikot sortuu elontiellä": asenteista englannin kieleen. Teoksessa Kalaja, P. ja Nieminen, L. (toim.) *Kielikoulussa – kieli koulussa. AFinLAn vuosikirja 2000/n:o 58*. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, 369–386.
- Kuldsepp, T 1986. Suomen siltaa rakentamassa. Helsinki: SKS.
- Kuusisto S. 2000. Viron kuva Suomessa [online]. Helsinki: Tuglas-seura [siteerattu 26.10.2005]. Saatavissa: <http://www.tuglas.fi/kysely/index.html>.
- Laalo, K. 1992. Huvitav lugu – kiinnostava juttu. Suomen ja viron välinen sanaston riskiryhmä ja sen taustaa. *Suomi* 164. Helsinki: SKS.
- Lehtonen, J. 1993. Suomalaisuus, Suomi-kuva ja kansainvälistymisen haasteet. Teoksessa Lehtonen, J. (toim.) *Kulttuurien kohtaaminen. Näkökulmia kulttuurienväliseen kanssakäymiseen*. Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitos, 7–30.
- Leipälä, S. 2000. Haapajärvisen murreasenteista. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos, suomen kieli.
- Loog, M. 1988. Soome mõjusid Tallinna noorte keelekasutuses. *Keel ja Kirjandus* 31, 83–89 ja 144–148.
- Mielikäinen, A. 2005. Matkimuksista määritelmiin. Miten murteista puhutaan. *Sananjalka* 47, 98–118.
- Mielikäinen, A. & Palander, M. 2002. Suomalaisten murreasenteista. *Sananjalka* 44, 86–109.
- Niedzielski, N. A. & Preston, D. R. 2000. Folk linguistics. *Trends in Linguistics. Studies and Monographs* 122. Berlin–New York: Mouton de Gruyter.
- Paavola, L. 1987. Talar ni svenska vai puhunko suomea? Kaksikielisen helsinkiläisen kielellinen identiteetti ja valintatilanteet. *Opera Fennistica & Linguistica* 1. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.

- Pajupuu H. 1995. Eestlaste ja soomlaste kommunikatsioonikäitumise tagamaadest. *Keel ja Kirjandus* 37, 767-776.
- Preston, D. R. 1996: Whaddayaknow?: The modes of folk linguistic awareness. *Language Awareness* 5:1, 40-74.
- Punntila, M. 1998. Haaskannäköinen tyttö. Kielikaskuista murrematkimuksiin. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.
- Pälli, P. 1999. Asenteet ja mielipiteet diskursiivisena toimintana. Teoksessa Määttä, U., Pälli, P. & Suojanen, M. K. (toim.) Kirjoituksia sosiolingvistikasta. *Folia Fennistica & Linguistica* 22. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos, 123-150.
- Saar, A. 1999. Suomen kuva Virossa [online]. Helsinki: Tuglas-seura [siteerattu 26.10.2005]. Saatavissa: <http://www.tuglas.fi/kysely/saarpoll.html>.
- Saastamoinen, M. 2003. Suomen ja viron äidinkielen ja kirjallisuuden opetus-suunnitelmien vertailua. Proseminariesitelmä. Jyväskylän yliopiston kielten laitos, suomen kieli.
- Torvi, K. 2003. Kumppanit Euroopan unionissa. Suomalaisten ja virolaisten ajatuksia toisistaan [online]. Helsinki: Elinkeinoelämän Valtuuskunta [siteerattu 26.10.2005]. Saatavissa: http://www.eva.fi/files/310_kumppanit_euroopan_unionissa.pdf.
- Verkuyten, M., de Jong, W. & Masson, K. 1994. Discourse, attitude, and rhetorical manoeuvres. Race talk in the Netherlands. *Journal of Language and Social Psychology* 13, 278-298.